

Eliška Walterová

Jedna škola – dva světy? Úskalí přechodu žáků z prvního na druhý stupeň základní školy

Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání PedF UK v Praze

Sympozium se soustředí na základní školu, v ohnisku pozornosti je přechod žáků z prvního na druhý stupeň, který patří ke klíčovým problémům českého vzdělávání v období povinné školní docházky. Teorii, výzkumem, praxí i vzdělávací politikou byl dosud spíše opomíjený. Organizační spojení 1. a 2. stupně nemá v českém prostředí historicky zakotvenou tradici, je také atypické ve střední a západní Evropě. Ve struktuře našeho současného vzdělávacího systému, v němž byl obnoven selektivní princip na přechodu z primárního do nižšího sekundárního vzdělávání, ovlivňuje fungování modelu základní školy řada faktorů. I když je první stupeň relativně stabilizovaný, ocitá se devítiletá základní škola v konfliktní situaci, zda se zaměřovat na přípravu žáků na víceletá gymnázia, což požaduje řada rodičů, či si udržet žáky i na druhém stupni, což je v zájmu školy. Vzhledem k organizační jednotnosti základní školy a institucionálnímu dualismu části počátečního vzdělávání zůstává přechod na druhý stupeň víceméně skrytým problémem a bariérou plynulosti vzdělávací dráhy žáků. Teoretický a metodologický rámec sympozia vychází z projektu Centra základního výzkumu školního vzdělávání (2006–2010) a jeho prodloužené fáze (2011). Na řešení se podílí Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání PedF UK a Institut výzkumu školního vzdělávání PdF MU. Výzkum se opírá o smíšený design, využívá zejména strategii vícepřípadové studie s dominancí souboru kvalitativních metod, kombinovaných a uplatňovaných v triangulačním modelu. Příspěvky zařazené do sympozia prezentují a diskutují vybrané výzkumné nálezy dokládající komplex aspektů spojených s odlišností oboru stupňů v reálném fungování základní školy a konceptualizují problematiku tranzice na jejich přechodu. První příspěvek charakterizuje kulturní a profesní specifika a vztahy dvou částí učitelských sborů se zvláštní pozorností věnovanou kontinuitě práce se žáky. Druhý příspěvek otevírá pohledy na školu jako prostředí pro učení žáků na obou stupních. Třetí příspěvek se zaměřuje na období přechodu mezi stupni v optice očekávání a zkušeností žáků v jednom z klíčových bodů jejich vzdělávací dráhy. Čtvrtý příspěvek v návaznosti na nálezy výzkumného týmu hledá možnosti facilitace přechodu žáků na druhý stupeň v pedagogické a didaktické rovině.

Česká základní škola a její členění na dva navazující stupně implikuje kromě řady jiných i otázku související s profesními charakteristikami obou částí učitelského sboru téže školy. Identifikovány jsou odlišnosti v rovině demografických zvláštností, vzdělávací dráhy a sociálního zázemí členů sboru. Kromě profesních specifíků učitelů 1. a 2. stupně je sledována kontinuita a komplementarita práce s žáky a charakteristiky pracovních aktivit obou subsborů, diskutovány jsou efekty spolupráce sboru pro fungování školy jako celku, hledány jsou shody a rozdíly vztahů obou profesních subkomunit k vedení školy a k rodičům. Klíčovou otázkou jsou charakteristiky vztahů v celém učitelském sboru a uvnitř subsborů obou stupňů, které lze chápat jako určující ve smyslu sociálního klimatu a kultury školy a které vedou k naplňování pedagogických cílů školy.

Příspěvek prezentuje první výsledky výzkumu srovnávajícího klima školy a vnímání školního prostředí žáky na 1. a 2. stupni pěti náhodně vybraných základních škol v Jihomoravském kraji. Prostředí, kultura a klima školy jsou chápány jako jedny z determinantů kvality (nejen školního) života žáků a dosahovaných vzdělávacích výsledků, především v oblasti sociálních a afektivních cílů. Aspekty klimatu školy byly zjišťovány pomocí standardizovaného dotazníku školního života. Prostředí školy je dokumentováno žákovskými fotografiemi s navazujícími rozhovory. Klima a prostředí školy je sledováno ze zorného úhlu procesů učení ve škole.

Cílem příspěvku je popsat a interpretovat pocity a očekávání doprovázející žáky při přechodu na 2. stupeň základní školy. Použili jsme kvalitativní výzkumnou strategii zakotvené teorie (grounded theory). Účastníky výzkumu byli žáci 5., 6. a 9. ročníků základních škol. Na konci 1. stupně jsme zjišťovali očekávání, obavy a znalosti o budoucím fungování na 2. stupni a pokusili jsme se identifikovat, na základě jakých zdrojů si své představy žáci vytvářejí a jakou v tom hrají roli jejich učitelé a rodiče. V 6. ročníku jsme se žáků dotazovali, jak vnímají podstatu změny, co z jejich očekávání se naplnilo a co nikoli, jaké

Petr Urbánek

Jeden sbor – dvě kultury?

Katedra pedagogiky a psychologie FP TU v Liberci, Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání PedF UK v Praze

Jiří Němec, Kateřina Vlčková

Vnímání prostředí a klimatu školy žáky na prvním a druhém stupni základní školy

Katedra sociální pedagogiky PdF MU, Institut výzkumu školního vzdělávání PdF MU

Karel Starý, Kateřina Kubalová

Přechod mezi stupni základní školy očima žáků

Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání PedF UK v Praze

pozitivní i negativní pocity přechod doprovázely. U žáků posledního ročníku ZŠ nás zajímal jejich bilanční pohled na uzlové body jejich dosavadní vzdělávací dráhy. K shromažďování dat jsme použili metodu hloubkového rozhovoru s jednotlivými žáky a skupinový rozhovor se žáky (triády a ohniskové skupiny). Postupy zakotvené teorie jsme využili při výběru účastníků, rozvíjení teoretické citlivosti a kódování získaných dat.

Dominik Dvořák

Přechod mezi stupni základní školy: Od teoretického konceptu k možnostem facilitace

Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání PedF UK v Praze

V některých školských systémech v zahraničí je podpora žáka při přechodu mezi primárním a nižším sekundárním stupněm vzdělání věnována značná pozornost. U nás se však touto problematikou kurikulární dokumenty a metodické materiály příliš nezabývají. Příspěvek navazuje na výzkumná zjištění o důležitých charakteristikách vzdělávání na obou stupních základní školy i o typech přechodů ve vzdělávacím systému, jež byla získána různými členy badatelského kolektivu. Autor krátce připomíná konceptualizaci přechodu (tranzice, passage) v sociálních vědách (antropologie, psychologie) a uvádí příklady zahraničních programů pro facilitaci přechodu do sekundární školy, a to ve dvou rovinách: obecně pedagogické, kde se jedná o adaptaci žáka na nový typ práce ve škole, a oborově didaktickou se zaměřením na kontinuitu a progresi v budování klíčových pojmů či dovedností jednotlivých vzdělávacích oblastí. Součástí příspěvku je reflexe metod srovnávací analýzy kurikula, jež byly ve výzkumu využity.

Sympozium si klade za cíl otevřít prostor k uvažování o významných skupinách aktérů vzdělávání dospělých. Jedná se především o vzdělavatele dospělých, ať už se sami označují jakkoliv, které spojuje práce v oblasti široce definovaného vzdělávání a učení se dospělých. Dále se jedná o samotné účastníky vzdělávání dospělých coby aktivní spolutvůrce a spoluaktéry jejich vzdělávání. Jedná se také o aktéry významně intervenující do vzdělávání, např. zaměstnavatele vzdělávajících se. A konečně významnou roli také sehrávají představitelé širších společenských zájmů na vzdělávání. Jednotlivé roviny budou zastoupeny dílčími příspěvky. Sympozium bude zakončeno společným shrnutím všech prezentujících pod vedením organizátora sekce.

Petr Novotný

Vzdělávat dospělé: Aktéři vzdělávání dospělých

Ústav pedagogických věd FF MU

Příspěvek se zabývá analýzou vybraných výsledků výzkumu vzdělávání dospělých, kterou realizuje pracoviště autora. V rámci jedné z fází šetření byla položena otázka, jakou roli v modelu učení dospělých hraje autonomie učících se subjektů a stupeň řízenosti, respektive organizovanosti vzdělávacích akcí. Tyto proměnné jsme sledovali v kontextu s dalšími ukazateli, porovnávali jsme míry preferované autonomie a řízenosti u různých skupin vymezených mimo jiné věkem, pohlavím, úrovní vzdělání a velikostí sídla. Pro analýzu bylo využito vlastních dat z kvantitativního dotazníkového šetření a kvalitativně získaných podkladů z rozhovorů a ohniskových skupin.

Jiří Votava

Autonomie a řízení v multidimenzionálním modelu učení dospělých

Institut vzdělávání a poradenství

Příspěvek se zabývá konceptem celoživotního učení založeného na osvojování a rozvíjení (klíčových) kompetencí. Tento přístup se prosazuje jako určující trend české kurikulární reformy a jako významný mezník řízení a rozvoje lidských zdrojů. Vzhledem k jeho sociálnímu rozměru a uplatňování v rámci firemních strategií ho lze považovat za významný také pro oblast dalšího profesního vzdělávání dospělých.

Jaroslav Veteška

Význam kvalifikací a kompetencí v profesním vzdělávání dospělých

Katedra věd o výchově FF UPa